

Česká republika
NÁLEZ
Ústavního soudu

Jménem republiky

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy Tomáše Lichovníka (soudce zpravodaje), soudce Vladimíra Sládečka a soudce Davida Uhlíře ve věci ústavní stížnosti **K. P.**, zastoupeného Pavlem Nevrlkou, advokátem se sídlem nám. Republiky 18, 669 02 Znojmo, proti usnesení Krajského soudu v Brně č. j. 26 Co 26/2019-41 ze dne 21. 5. 2019, za účasti Krajského soudu v Brně jako účastníka řízení takto:

I. Usnesením Krajského soudu v Brně č. j. 26 Co 26/2019-41 ze dne 21. 5. 2019 bylo porušeno základní právo stěžovatele na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Toto rozhodnutí se ruší.

Odůvodnění:

I.

1. Včasnou ústavní stížností, která i v ostatním splňuje podmínky stanovené zákonem č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o Ústavním soudu“), se stěžovatel domáhá zrušení v záhlaví uvedeného soudního rozhodnutí, a to zejména pro porušení čl. 11 odst. 1 a čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“).

2. Z napadeného usnesení Krajského soudu v Brně, jakož i vyžádaných soudních spisů, vedených u Okresního soudu ve Znojmě pod sp. zn. 17 T 159/2017 a sp. zn. 15 EXE 1380/2018, Ústavní soud zjistil, že Okresní soud ve Znojmě usnesením č. j. 17 T 159/2017-116 ze dne 21. 5. 2018 rozhodl v předmětném trestním řízení o návrhu poškozené na přiznání náhrady nákladů potřebných k účelnému uplatnění nároku na náhradu škody a nemajetkové újmy tak, že stěžovateli jako odsouzenému podle § 154 odst. 1 a § 155 odst. 4 trestního řádu (dále též „tr. ř.“) uložil povinnost nahradit poškozené tyto náklady v celkové výši 32 348,14 Kč. Toto rozhodnutí napadl stěžovatel stížností, jíž Krajský soud v Brně částečně vyhověl a usnesením č. j. 5 To 234/2018-131 ze dne 18. 7. 2018 zrušil dotčené usnesení soudu prvního stupně a nově rozhodl tak, že stěžovatele zavázal povinností nahradit poškozené zmíněné náklady v celkové výši 25 057,89 Kč.

3. Poškozená se posléze domáhala vymožení uvedených nákladů exekucí návrhem ze dne 14. 9. 2018, adresovaným soudnímu exekutorovi Jiřímu Trojanovskému, Exekutorský úřad Frýdek-Místek se sídlem Farní 23, 738 01 Frýdek-Místek, jenž byl následně pověřen vedením exekuce k vymožení dané pohledávky. Soudní exekutor vyrozuměl stěžovatele jako povinného o zahájení exekuce přípisem, jenž byl stěžovateli doručen spolu s dalšími písemnostmi dne 15. 10. 2018. Nato stěžovatel zaslal soudnímu exekutorovi návrh na zastavení exekuce s odůvodněním, že exekuční titul mu byl doručen

až dne 29. 9. 2018, a proto v době podání exekučního návrhu nebyl exekuční titul pravomocný ani vykonatelný. Stěžovatel v témže návrhu dále uvedl, že jistinu pohledávky plynoucí z usnesení Krajského soudu v Brně č. j. 5 To 234/2018-131 ze dne 18. 7. 2018 uhradil přímo oprávněné dne 3. 10. 2018.

4. Protože oprávněná se zastavením exekuce souhlasila jen v části týkající se úhrady jistiny pohledávky, postoupil soudní exekutor návrh stěžovatele na zastavení exekuce Okresnímu soudu ve Znojmě jako soudu exekučnímu s tím, že v rámci řízení o návrhu stěžovatele má být postaveno najisto, zda exekuční tituly byly v době podání exekučního návrhu pravomocné a vykonatelné. Okresní soud ve Znojmě usnesením č. j. 15 EXE 1380/2018-29 ze dne 29. 11. 2018 návrh stěžovatele na zastavení exekuce zamítl. K odvolání stěžovatele proti tomuto rozhodnutí Krajský soud v Brně v záhlaví označeným usnesením rozhodnutí exekučního soudu jako věcně správné potvrdil.

II.

5. Stěžovatel v ústavní stížnosti namítl, že trestní řád trpí mezerou spočívající v tom, že vykonatelnost usnesení není formálně vázána na jeho oznámení či doručení, jako je tomu kupříkladu v občanském soudním řádu. Dle jeho názoru tak odvolací soud posoudil vykonatelnost, resp. právní moc usnesení trestního soudu o výši nákladů potřebných k účelnému uplatnění nároku na náhradu škody a nemajetkové újmy čistě formálně dle § 140 tr. ř., aniž by byl přítom vzal v úvahu, kdy mu bylo doručeno. Stěžovatel se v té souvislosti domnívá, že podmínkou vykonatelnosti uvedeného usnesení bylo dle § 137 tr. ř. jeho oznámení tomu, jehož se přímo dotýká. V jeho případě pak došlo k situaci, kdy usnesení trestního soudu mu bylo oznámeno (doručeno) později, než byla zahájena exekuce. Dle svých slov stěží mohl dobrovolně hradit povinnost, o které nevěděl, aniž by se byl přítom vyhýbal či nadmíru stěžoval doručení. Je tedy zcela logické, že splnil svou povinnost až po tom, co mu byla oznámena. Tuto svoji argumentaci stěžovatel v ústavní stížnosti dále přiblížil.

III.

6. Krajský soud v Brně se k ústavní stížnosti nevyjádřil. Vedlejší účastnice (oprávněná v původním exekučním řízení) se na výzvu Ústavního soudu k ústavní stížnosti rovněž nevyjádřila, čímž se svého postavení vedlejšího účastníka vzdala (§ 101 odst. 4 občanského soudního řádu ve spojení s § 63 zákona o Ústavním soudu).

7. Ústavní soud k projednání a rozhodnutí o ústavní stížnosti nenařídil ústní jednání, neboť od něj neočekával další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

IV.

8. Ústavní soud zvážil argumentaci stěžovatele, obsah naříkaného soudního rozhodnutí, jakož i příslušný spisový materiál, a dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

9. Ústavní soud shledal, že vůči stěžovateli bylo zahájeno exekuční řízení, aniž by byl měl vůbec možnost dobrovolně splnit soudem uloženou povinnost v podobě uhrazení oprávněné nákladů potřebných k účelnému uplatnění nároku na náhradu škody a nemajetkové újmy.

10. Tato situace nastala následkem souhry několika okolností majících objektivní charakter, a to nezávisle na vůli stěžovatele. V první řadě je třeba poukázat na to, že stěžovatel do doby přijetí napadeného usnesení Krajského soudu v Brně nebyl povinen oprávněně cokoli hradit, neboť usnesení soudu prvního stupně (usnesení Okresního soudu ve Znojmě č. j. 17 T 159/2017-116 ze dne 21. 5. 2018) napadl včasnou stížností, jež má ze zákona odkladný účinek (§ 155 odst. 6 tr. ř.), o čemž byli účastníci řádně poučeni. Krajský soud v Brně stížnosti částečně vyhověl a napadeným usnesením snížil výši předmětných nákladů, které byl stěžovatel povinen oprávněně uhradit. Zde je třeba zdůraznit, že krajský soud učinil své rozhodnutí v neveřejném zasedání, pročež se stěžovatel nemohl s napadeným rozhodnutím v době jeho vydání seznámit, resp. z povahy této formy rozhodování nemohl o jeho existenci, a tím ani své povinnosti uhradit oprávněně konkrétní peněžitou částku vědět. Vzhledem k tomu, že stěžovatel nebyl v trestním řízení zastoupen obhájcem (což ostatně obviněný v této fázi trestního řízení už často ani nebývá - viz § 41 odst. 5 tr. ř.), bylo rozhodnutí krajského soudu doručováno pouze stěžovateli, a to do vlastních rukou. Z doručky připojené k referátu na č. l. 137 trestního spisu potom vyplývá, že stěžovateli bylo doručeno dne 22. 9. 2018. Nejdříve v tento den se tak stěžovatel mohl dozvědět o povinnosti, která ho ve vztahu k poškozené (a pozdější oprávněné) tíží. Naproti tomu zmocněnci poškozené bylo rozhodnutí doručeno do datové schránky již 12. 9. 2018. Záhy, dne 14. 9. 2018, tedy o více než týden dříve, než bylo rozhodnutí doručeno stěžovateli, podala poškozená shora zmíněný exekuční návrh k vymození povinnosti uložené stěžovateli usnesením Krajského soudu v Brně č. j. 5 To 234/2018-131 ze dne 18. 7. 2018.

11. Z výše vyloženého je zřejmé, že stěžovateli bylo znemožněno dobrovolné plnění plynoucí z pravomocného rozhodnutí trestního soudu fakticky jen proto, že se o jeho existenci dozvěděl později než poškozená, která (prostřednictvím svého advokáta a někdejšího zmocněnce v trestním řízení) takřka obratem zahájila exekuční řízení k vymození vzpomínaných nákladů podle pravomocného a současně i vykonatelného rozhodnutí stížnostního soudu.

12. V té spojitosti nelze přehlédnout, že na rozdíl od civilněprávní úpravy v občanském soudním řádu (srov. § 171 o. s. ř.) nastává právní moc a spolu s ní i vykonatelnost usnesení stížnostního soudu v trestním řízení již dnem samotného vydání takového usnesení, poněvadž trestní řád proti takovému rozhodnutí stížnost z logiky věci již nepřipouští [§ 140 odst. 1 písm. a) tr. ř.]. Trestní řád přitom ani nezná institut obecné lhůty k plnění usnesením či rozsudkem uložené povinnosti, jejímž uplynutím by teprve nastala jejich vykonatelnost. Tato ve vztahu k příjemci uložené povinnosti poměrně přísná trestněprávní úprava vykonatelnosti usnesení je dána povahou rozhodování v trestním řízení (zvláště pak v přípravném řízení), jeho zásadami, v nichž se mimo jiné mísí důraz na rychlost s požadavkem na účinnost rozhodnutí. Poskytnutí prostoru tomu, komu je povinnost adresována, pro její dobrovolné splnění by mnohdy mělo za následek zmaření samotného smyslu a účelu přijímaného rozhodnutí.

13. Na příkladu souzené věci je ovšem dobře patrné, že trestním řádem založená koncepce vykonatelnosti usnesení za neexistence jakékoli lhůty k plnění může sama o sobě v některých případech vést k zásahu do základních práv toho, jemuž je povinnost stanovená usnesením určena. Tak tomu může být zejména v oblasti rozhodování trestních soudů o nárocích poškozeného soukromé povahy, konkrétně o jeho návrzích na přiznání nákladů spojených s jeho účastí v trestním řízení (§ 154 tr. ř.). Stranou pozornosti však

nemůže zůstat ani rozhodování o samotném nároku na náhradu škody či nemajetkové újmy, byť k němu dochází v rámci posuzování viny a trestu (adhezni řízení, srov. § 228 a § 229 tr. ř.), jehož výsledek je zachycen ve výrokové části rozsudku. Pro vykonatelnost rozsudku tu totiž platí obdobná východiska jako u usnesení (viz § 139 tr. ř.).

14. Zmíněná oblast rozhodování trestních soudů se vyznačuje tím, že výkon jejich rozhodnutí se tu neuskutečňuje skrze instituty vykonávacího řízení upravené v hlavě dvacáté první trestního řádu, nýbrž cestou občanskoprávní. Děje se tak buď na základě řízení o výkonu rozhodnutí dle části šesté občanského soudního řádu, anebo na základě exekučního řízení vedeného dle exekučního řádu (dále též „ex. ř.“), a to v závislosti na tom, jaký způsob poškozený zvolí. Jelikož právní moc a vykonatelnost rozhodnutí trestních soudů se v dotčené oblasti váží ke stejnému okamžiku, vzniká možnost, že poškozený navrhne výkon těchto rozhodnutí dříve, nežli odsouzený dostane příležitost uloženou povinností dobrovolně splnit.

15. Tak tomu bylo i v nyní řešeném případě, v němž poškozené, resp. jejímu zmocněnci byl s přihlédnutím k rozdílnému způsobu doručování opis usnesení stížnostního soudu doručen podstatně dříve než stěžovateli, takže k zahájení exekučního řízení poškozená dokázala přistoupit ještě předtím, než stěžovatel mohl získat povědomí o rozhodnutí stížnostního soudu. Je nasnadě, že jen v důsledku nastíněné konstelace objektivních okolností neměl být stěžovatel krácen na možnosti dobrovolného splnění povinnosti uloženého soudním rozhodnutím, tedy neměl být poškozen tím, že proti němu bylo zahájeno exekuční řízení (obecně spojené s dalšími a ne zcela zanedbatelnými náklady), aniž se sám vůbec o této povinnosti mohl dozvědět. Takový postup se ocitá v rozporu se základními atributy právního státu, zejména se zásadami předvídatelnosti soudního rozhodování a právní jistoty. Tato rozhodná tvrzení stěžovatel uvedl již v návrhu na zastavení exekuce a posléze i v odvolání, avšak odvolací soud je ve svém nyní rozporovaném usnesení nezohlednil. Zde je vhodné poznamenat, že soudům nelze zcela vytýkat úvahy o právní moci a vykonatelnosti daného exekučního titulu, jelikož odpovídají výše rozvedené právní úpravě v trestním řádu, jakož i ustálené judikatuře Nejvyššího soudu. Uvedené ovšem nic nemění na tom, že aplikace těchto závěrů na jedinečné okolnosti případu stěžovatele vedla k zásahu do základního práva stěžovatele na spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 Listiny.

16. Ústavní soud se shoduje se stěžovatelem v tom, že trestní řád (resp. právní řád obecně) vskutku nepamatuje na situaci, která nastala v jeho věci, což je odrazem toho, že rozhodování o nárocích poškozeného, jež má soukromoprávní povahu, je veskrze druhořadou záležitostí trestního řízení. Z těchto důvodů Ústavní soud musí při absenci účinné právní úpravy předcházející takovým případům, jakým je případ stěžovatele, zaujmout právní názor, dle něhož jsou orgány veřejné moci rozhodující v řízení o výkonu rozhodnutí či v exekučním řízení povinny zkoumat i to, zda povinný měl reálnou možnost seznámit se s obsahem exekučního titulu a jím ukládanou a vymáhanou povinností bez ohledu na to, zda se exekuční titul stal v mezidobí formálně (ze zákona) vykonatelným.

17. Právě vyřčená podmínka pro nařízení výkonu rozhodnutí či exekuce tak přistupuje k požadavkům uvedeným v § 261a odst. 1 o. s. ř. (popřípadě ve spojení s § 52 odst. 1 ex. ř.). V případě rozhodnutí trestních soudů o nárocích poškozeného v trestním řízení jako exekučních titulů to znamená, že třídní pariční lhůtu, předvídanou ustanovením § 261a odst. 2 o. s. ř., resp. ustanovením § 40 odst. 2 ex. ř. (již trestní řád nezná), je třeba počítat až od doby doručení příslušného pravomocného rozhodnutí trestního soudu

odsouzenému, a nikoli ode dne, kdy se takové rozhodnutí trestního soudu stalo vykonatelným. Lhostejno přitom, zda jde o rozhodnutí odvolacího soudu mající vliv na přiznání náhrady škody nebo nemajetkové újmy poškozenému, anebo o usnesení stížnostního soudu podle § 155 odst. 4, 6 tr. ř. Rozdíl tu je pouze v tom, že rozhodnutí odvolacího soudu se zpravidla [s výjimkami uvedenými v § 263 odst. 1 písm. a) a b) tr. ř.] vyhláší ve veřejném zasedání, o jehož konání (a možnosti účasti na něm) musí být obžalovaný alespoň vyrozuměn (§ 233 odst. 1 tr. ř.). Jeho případná přítomnost při vyhlášení rozhodnutí odvolacího soudu, v jehož důsledku je povinen nahradit poškozenému náhradu škody nebo nemajetkové újmy, mu většinou poskytuje určitý časový „náskok“ před případným záměrem poškozeného vymoci své právo výkonem rozhodnutí nebo exekucí. Poškozený nebo jeho zmocněnec totiž v tomto případě neodchází ze soudní síně s bezvadným exekučním titulem v ruce, a ještě tedy nemůže, obrazně řečeno, zamířit k nejbližšímu soudnímu exekutorovi za účelem jeho výkonu. Současně jsou obviněný a poškozený zpraveni o povinnosti a jí odpovídajícímu právu ve stejný okamžik. Oproti tomu výchozí formou rozhodování stížnostního soudu ve věci náhrady nákladů poškozeného dle vzpomínaného ustanovení § 155 odst. 4 a 6 tr. ř. je neveřejné zasedání (§ 240 tr. ř.), pročež se o jeho výsledku mohou oba dotčení účastníci dozvědět v jiný čas. Je zde tedy větší riziko, že poškozený se o usnesení stížnostního soudu dozví dříve než odsouzený a zahájí výkon rozhodnutí či exekuci, aniž by se odsouzený o rozhodnutí stížnostního soudu vůbec dozvěděl.

18. Dle názoru Ústavního soudu nelze akceptovat, aby na straně jedné měl odsouzený dostatečný časový prostor ke splnění peněžitého trestu (srov. zákonnou patnáctidenní lhůtu v § 341 tr. ř., jež musí být odsouzenému poskytnuta k dobrovolnému zaplacení peněžitého trestu; obdobně je tomu v případě vymáhání pořádkové pokuty - § 361 tr. ř.) bez ohledu na již nastalou vykonatelnost odsuzujícího rozsudku, na druhé straně čelil nepoměrným obtížím spojeným s toutéž vykonatelností rozsudku stran výroku o náhradě škody či nemajetkové újmy, která leckdy převyšuje výši peněžitého trestu a nezřídka se pohybuje ve statisícových částkách. Do doby přijetí relevantní zákonné úpravy je proto nutné vycházet ze shora vysloveného právního názoru a ponechat odsouzenému alespoň základní třídní lhůtu ke splnění pravomocného rozhodnutí trestního soudu, avšak počítanou ode dne, kdy bylo odsouzenému doručeno (§ 130 odst. 1 a § 137 odst. 4 tr. ř.), a nikoli ode dne, kdy se stalo podle trestního řádu vykonatelným. Nesplnění této podmínky je překážkou pro nařízení výkonu rozhodnutí nebo exekuce a zjištění jejího nedostatku v jejich průběhu je důvodem k zastavení výkonu rozhodnutí či exekuce.

19. Ve světle řečeného tudíž Ústavní soud vyhověl ústavní stížnosti, vyslovil porušení základního práva stěžovatele na spravedlivý proces a přikročil dle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu ke zrušení napadeného usnesení Krajského soudu v Brně, který je ve svém dalším postupu vázán právním názorem vysloveným v tomto nálezu (čl. 89 odst. 2 Ústavy České republiky, § 314h odst. 1 tr. ř.).

Poučení: Proti nálezu Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně dne 23. února 2021

Tomáš Lichovník
předseda senátu